

VI.

Meddelelser fra Birkerød Præstearkiv.

Ved Pastor *Theodor Møller.*

1.

Om Tillysning fra Prædikestolen.

I Aaret 1748, da efterfølgende Brevvexling (indført i Birkerød Sogns Liber daticus) fandt Sted, var Gerhard Treschow Sognepræst i Birkerød. Han beklædte dette Embede i Tidsrummet 1731—65, »elsket og æret for ret-

skaffen Vandel, Menneskekjærlighed og Godgjørenhed«. 1753 udgav han sit bekjendte Værk, »Danske Jubel-Lærere«. I Aaret 1765 blev han kaldet til Sognepræst ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn, men døde allerede 20. November s. A.

Treschows Breve ere skrevne til Gehejmerraad Victor Christian v. Plessen, der var Overhofmester hos Enkedronning Sophie Magdalene og Amtmand over Hørsholms Amt indtil 1749, da han blev Ordenssekretær og Overceremonimester. Han døde 1771.

D. 24 Junj 1748 blev mig Dom: 2 Trin. i Kirken overleveret Hendes Majestæts Enke-Dronningens Befaling, underskrevet af Hendes Oberhoffmester Hr. Gehejmerraad von Plessen, at tillyse af Prædikestolen, at Almuen her paa Amptet maatte icke betiene sig af nogen anden Jordemoder end den, som af Hendes Majest. er beskikket, at, omendskiønt de, som vare vante til en anden dygtig og examineret Jordemoder, icke bleve formeente at betiene sig fremdeles af den samme, saa maatte de dog icke bruge Fuskere og uexaminerede Qvinder, og blev da tillige fastsat, at samme af Hendes Majest. beskikkede Jordemoder skulle for sin Umage have af hver Gaardmandskone 2 P , af hver Huusmandskone 1 P 8 B , af hver Indsidders Kone 1 P 4 B . Denne Hendes Majest. Befaling efterkom Jeg strax, og oplæste deraf saa meget, som var fornøden til at tilkiendegive Hendes Majest. Villie; men strax derpaa tilmældte Jeg Hands Excell. Hr. Oberhoffmesteren Biscopens monitum om Tillysninger i et Brev, saalydende:

Deres Excellence etc.

Mig blev igaar ved Guds Tienestens Begyndelse i Kirken af Hr. Ampt-Forvalter Ulstrup overleveret et Document, underskrevet af Deres Excell., hvorudi vi beordredes af Prædikestolerne at giøre tillysning om, hvorledes Hendes Majt. allernaadigst ville, at Almuen skal forholde sig i Henseende til dend Jorde-Moder, som efter Høystbemeldte Hendes Majt^s priselige Forsorg her paa Amptet er bleven beskikket.

I hvorvel Jeg nu agtede det for min Skyldighed at respectere saavel Hendes Maj^{ts} allernaadigste Ordre, som Deres Excellences høje Haand, og derfor virkelig igaar gjorde Tillysning derom af Prædikestolen, saa maae Jeg dog for een anden Gangs Skyld ved denne Anledning tage mig dend underdanige Friehed at forklare, hvorledes det hænger sammen med de Tillysninger, som skal skee af Prædikestolene: Da der i forrige Tider ved saadanne Tillysninger er skeet megen Misbrug, da eendeel Proprietarier og andre af een utidig Herskesyge have fundet for godt at befale Præsterne at tillyse om adskillige bagateller, da ogsaa eendeel Præster af utidig Frygt eller for slem Vindings Skyld iflæng gjorde Tillysning af Prædikestolene om Faar, Høns, Sylte-tøj og andre saadanne Ting til største Forargelse for Menighederne, saa udkom der 1683, for at hæve denne U-skik, et Kongl. rescript, hvorudi blev fastsat, at intet skulle oplæses af Prædikestolene uden det, som Kongen befaler, og af Biskopen tilsendes. Men da samme U-orden Tiid efter anden paa nye igien haver ind-sneget sig, saa haver Hands Høy-Ærværdighed Hr. Biskop Hersleb Aar 1740 givet Præsteskabet i Stiftet et Monitum af følgende Indhold: Der fornemmes Misbrug med Tillysninger af Prædikestolene, at eenhver vil befale, som Pligt af Præsten, at oplæse uvedkommende Ting, da, at derom kand have een Rettesnor, er at agte 1. at alle Kongl. Befalninger og Forordninger bør at læses uden videre Forespørsel. 2. Hvad andre Ting angaar, da erindres Præsterne om et Kongl. rescript af 21 April 1683, at intet maa oplæses uden det, som Kongen befaler, og det som af Biskopen tilsendes. I Anledning af dette Monito bliver nu intet læst af Prædikestolene uden de Kongl. Forordninger, hvori der udtrykkelig mentioneres, at de skal oplæses af Prædikestolene og som ved Biskopen blive os tilsendte. Alle andre Tillysninger, som af os begiæres, blive efter Prædiken oplæste for Almuen paa det saakaldede Kirke-Stævne. Om dette haver jeg for nogen Tiid siden talt med Hr. Amptsforvalter Ulstrup, af hvilken ovenmeldte Tillysnings Document baade er forfattet og skrevet. Men da det af Ham maa enten være forglemt eller ikke reflecteret paa, saa haver jeg nu dend Ære at

foredrage det for Deres Excellence selv med dend underdanige Begiering, at naar Hendes Maj^t efterdags maatte finde for godt at vilde have noget tillyst af Prædikestolerne, dend allernaadigste Ordre da ved Biskopen maatte os tilstilles. Jeg maa endelig for Deres Excell. oprigtig bekiende, at omendskjøndt Jeg efter høye Ordre gjorde Tillysning og forkyndede Meenigheden Hendes Maj^ts Villie, saa oplæste Jeg dog ikke de sidste Ord af Documentet, som lyde saaledes: Dette lader Amptsforvalter Ulstrup saavel paa Tinget som af Prædikestolerne her paa Amptet til alle og enhvers Efterretning aflæse og bekiendtgjøre; thi ligesaa vist som det er, at Amptsforvalter Ulstrup kand lade giøre Tillysninger paa Tinge og Sogne Stevner ved hands subalterner eller dem, som paa nogen Maade staar under hands Jurisdiction, ligesaa uvedkommende er det ham at lade noget tillyse af Prædikestolerne, med mindre mand vilde sige, at det var Sogne-Fogder eller Ting-Mænd tilladt at betræde Prædikestolen for at giøre tillysninger, hvilket dog ikke lættelig bliver tilstaaet. I det Øvrige haver Jeg dend Ære at etc. Bircherød, d. 25 Junii 1748.

Herpaa fik Jeg igien fra Ober-Hofmester Svar saaledes lydende:

Wohl Ehrwürdiger, Viel geehrter Hr. Pastor!

Da ich mir vermuthen gewesen, dass sich dergleichen Difficulté ereugnen möge, mir aber, die Warheit zu sagen (wegen hunderterley andre Dinge, so mir täglich vorkommen) die Umstände nicht völlig bekandt waren, so habe ich dem Ampt-Verwalter die Ordre gegeben, Ihnen darüber zu sprechen, und im Fall Sie dass allergeringste einzuwenden, könnte es entweder an Bischoff gesandt oder nach der Kirhen verlesen werden. Er hat mir aber die Antwort gebracht, dass Sie es angenommen und abgelesen hätten, also dass es nicht meine Schuld. Indessen werde ich mir hinführo der Königl. Verordnung gemäsz verhalten, doch solt ich nicht glauben, dass der Verordnung (welche blosz auf den Abusum zielt) Meinung ist, dass, wenn eine Königin unter Ihre Hand, oder Dero Ober-Hofmeister und Amptmand auf Dero specialen und in dem Document allegirten allergnädigsten Befehl etwas

abzuktündigen verlangen, und zwar in Dero Ampt, solches so stricte von den Hr. Bischof und beykommenden Predigern zu nehmen wäre, indem wohl kein Abusus zu fürchten, nulla Regula sine Exceptione. Wegen der Verordnung werden es Ihro Majest. die Königin wohl beym Könige verantworten, und der Bischof ist wohl zu polit es mit der Königin so auf das schärfeste zu nehmen. Der ich übrigen mit vieler Consideration verharre Ewer Wohl Ehrwürden ergebenster Diener

Hirschholm d. 2 Julii 1748.

Plessen.

Dass das Dinges zu letzt hätte können anders gesetz sein, und ich Ihnen es selbstn zugeschicht, gestehe ich; die Excuse habe ich aber schon angeführt, solche ist Ihnen so gnugsahm bekannt.

Herpaa svarede Jeg igien saaledes, som følger:

Deres Excellence etc.

Jeg takker underdanig for Deres Excellences naadige Skrivelse af 2den hujus, som i Aftes blev mig indhændiget. Deres Excell. raisonerer deri efter Deres Sædvane saa rigtigt og fornuftigt, at Jeg haver ikke et Ord derimod at indvende, men maa allene med et Par Ord vise, at Jeg paa ingen Maade har pecceret imod det, som i Brevet indeholdes. Det er gandske vist, at der er ingen Regel uden Exception, det er ligesaa vist, at Hendes Maj^t under sit eget eller Deres Excellences Navn kand paa hendes Ampt lade forkynde det, som er Magtpaaliggende, af Prædikestolerne, og at derved ingen Abusus er at befrygte; men, Naadige Herre! naar er dette af mig nogensinde bleven imodsaagt, er det ikke mere just ved denne Leylighed af mig baade eftertænkt og iagttaget? Hvad det første angaar, at der er ingen Regel uden Exception, da, omendskjøndt det ikke tilkommer mig eller andre subordinerede personer at giøre exceptioner i nogen Regel, men det er meget mere hos os at rose, at vi med største exactitude efterkomme Reglerne, saa fandt Jeg dog denne casum saa extraordinair og betydelig, at Jeg uden videre Forespørsel gjorde Tillysning af Prædikestolen, i dend faste Forsikkring, at Hands Høy-Ærværdighed Biskopen var saa fornuftig og polit een Mand, at hand ikke ville regne mig det til onde,

at Jeg viiste mig baade lydig og præcis i at efterkomme Hendes Maj^{ts} Befalning, helst naar Hand tillige vidste, at hverken Hendes Majestæt eller Deres Excellence var fuldkommelig underrettet om det Kongl. Rescript, hvorpaa Biskopens Monitum er grundet. Hvad det andet angaar, at Hendes Maj^t har Magt til paa Hendes Ampt at lade Hendes allernaadigste Villie af Prædikestolerne forkynde, da er det heller ikke enten med Gierning eller Ord af mig bleven nægtet. Jeg har baade efterkommet Handes Maj^{ts} Villie i at giøre tillysning; Jeg haver ogsaa udtrykkelig i mit Brev til Deres Excell. skrevet, at jeg agtede det for min Skyldighed at respectere saavel Hendes Maj^{ts} allernaadigste Ordre som Deres Excell. høje Navn. Jeg troer ikke, at Jeg i dend Skynding og i dend Prøve, som her blev sat paa mig, kunde gaae een rigtigere og anstændigere Vey, end den jeg gik; thi paa dend eene Side efterkom jeg uden Modsigelse Hendes Maj^{ts} Ordre, paa dend anden Side forsømede Jeg og ikke at tilmelde Deres Excell. Sagens Beskaffenhed i Henseende til det Kongl. Rescript og Biskopens Monitum. Der er sandelig intet, som kand være os, der skal adlyde, mere magtpaaliggende, end at vi kand have alting reent for os; der er intet, som kand være os til større Bryderie, end naar vi skal staae ligesom imellem 2de stridige Ordres. Deres Excell. maa derfor ikke u-naadig optage, at Jeg har søgt, saa meget som staar til mig, at præcavere, at Jeg ikke oftere skal sættes i dend Fristelse enten at overtræde et Kongl. Rescript eller een Dronnings Ordre; thi da det er min Hoved Sag med troeskab at giøre det, som befales mig, saa ville Jeg gjerne giøre det saaledes, at Jeg hverken skulle exponeres U-Naade eller forfortiene Reprimende. Endelig var Slutningen i det mig til Oplæsning overleverede Document saaledes forfattet, at jeg agtede det fornødent i mit Brev til Deres Excell. at giøre een liden Erindring derom; thi ligesaa vist som det burde ansees for een anstændig Politesse, at Jeg strax efterkom Hendes Maj^{ts} Ordre med at giøre Tillysning, da Jeg vel kunde vide, at saavel de Kongelige Personer som Deres Excellence og Biskopen ikke ville regne det saa nøye mellem hverandre; ligesaa vist burde det agtes for een uanstændig

Nederdræktighed, om Jeg vilde tie stille til dend Tale Maade, at Amptsforvalteren skulde lade noget aflæse saavel af Prædikestolerne, som paa Tinget; men da Deres Excell. i Deres post scriptum er saa raisonabel at tilstaa, at dette burde være anderledes forfattet eller og ved Deres Excell. selv tilsendt os, saa er der i denne Sag ikke mere nogen Difficultet. Men intet skal være mig lettere og behageligere end altid at staae færdig til saa brav og fornuftig een Herres tjeniste. Da Jeg med største soumission skal henleve etc. Birkerød d. 7de Julii 1748.

2.

Præstelig Sjælesorg.

Forfatteren af efterfølgende Brev, Hr. Peder Discher, var Sognepræst i Birkerød fra 1765 til 1784.

d. 11te Februar 1771.

Til Hr. Birkeskriver Kraagsgaard.

Længe haver jeg savnet Dem saavel i HERRENS Huus som ved HERRENS Bord; længe har derfor Deres Tilstand ligget mig paa Hjertet, og jeg været bekymret for Dem, som en Sjælesorgers Pligt er. Jeg har alt ventet paa Lejlighed til at tale med Dem, men som den icke har villet indfalde, kan jeg icke længere opsætte, at give Dem min Bekymring tilkiende. Hvad der levæger Dem til saadant Afhold fra Naadens Midler, kan jeg vel saa egentlig icke viide, dog troer jeg icke, at det er Religions eller Samvittigheds Scrupler; thi om saa var, havde De vel confereret med mig derom; men jeg frygter meer, en uordentlig Levemaade og herskende Lyster til det, Christendommen umuelig kan bestaae med, er en ulyckelig Aarsag til deres Forhold. Jeg anmoder Dem derfor paa Guds Vegne og i Christi Stæd, at De vil betænke sig, og alvorlig overveje, hvor farlig Deres nærværende tilstand er, og hvor elendig den tilkommende vil blive ved saadan Opførsel. Døer De i denne tilstand, og hvor snart kan icke et Menneske blive borttryckt! hvor farer De hen? Kan De vel gjøre sig noget Haab om en evig Salighed, da De har saa modtvillig foragtet denne Saligheds

Midler? Hvad Regnskab vil det blive for dem, som den gode Gud haver beviist den uskatteerlige Naade, frem for saa mange andre Mennesker, at de i Christenheden har haft saa nær Adgang til Himmelen, men har ikke villet betiene sig deraf, havende Syndens timelige Nydelse kierere. Sandelig! at lade Verden, at lade de usle og forgiengelige Forlystelser i Synden gælde meer hos sig end en evig og almægtig Guds Naade, end Jesu kostbare Blod og Kierlighed, det vil paa det sidste bringe de allerbitterste Frugter. Og da De er en Embeds Mand og Rettens Betient, hvad Forargelse og ondt Exempel gives ikke Andre derved? Jeg beder og advarer Dem derfor, min kiere Hr. Birkeskriver, at De icke længere forblive i saadan tilstand, men vende sig til Naade Midlernes Brug, dog icke udvortes allene, som det skeer desværre af alt for mange, der have det Christne Navn, men viise intet sandt Christeligt i deres Levnet; men at De i Overbeviisning af Deres Synder og aandelige Siæle-Fare saaledis betiene sig af Guds dyrebare Ord og Alterens Sacramente, at derved maae virkes hos Dem en retskaffen Sinds og Levnets Forandring. I Haab at De herunder erkiender min Kierlighed til Dem, og nærmere underretter mig om Deres Forsætt, lever jeg stedse med Hengivenhed.

Om Jens Nielsen Kraagsgaard, til hvem Præstens ovenstaaende Brev er rettet, berettes hos C. Christensen, »Hørs-holms Historie«, S. 383:

Dronningen foretrak dog (neml. til Birkeskriver) Amtsforvalterens Fuldmægtig, Jens Nielsen Kraagsgaard, »en gammel Skriverskarl, der saa vel ved det kgl. Rentekammer som andre Steder, og nu sidst som Fuldmægtig ved Amtstuen i endeel Aar haver tient«, imod at han skulde kvittere sin Tjeneste og underkaste sig Examen ved det juridiske Fakultet. Med Examen synes det dog at have knebet, thi han fik den ikke »udstanden« før i Aaret 1771. Heller ikke havde han længe Gavn af den eller Embedet. I 1773 maatte han alt søge om at faae en Anden konstitueret i sit Sted, og samme Efteraar omkom han en mørk Aften ved at falde »næsegruus i et Morads«, som

dengang befandt sig imellem Ridebanen og Byens Huse og, efter Amtsforvalterens Mening, var »bekvemt« at falde i »endog for et ædrueligt, sige for et ventelig drukkent Menneske«.

I Kirkebogen findes følgende Antegnelse: 19 Novbr. 1773 Birkeskriver Jens Nielsen Kraagsgaard ved Hirschholm, 42 Aar gl. død hastig.
